

Droga życiowa i naukowa Profesor Józefy Kobylńskiej

Józefa Kobylńska (primo voto Bodnarowska) urodziła się 6 I 1929 w Mszanie Dolnej (a właściwie we wsi Słomka, dziś ulica w Mszanie Dolnej) w rodzinie Krzysztofaków prowadzącej skromne gospodarstwo u podnóża malowniczej góry Lubogosz w Beskidzie Wyspowym, w bezpośrednim sąsiedztwie Gorców. W rodzinnym domu panowała światła, patriotyczna atmosfera. Ojciec odbył służbę wojskową w 20. pułku ułanów, a matka (jak kilkadziesiąt lat wcześniej w niedalekiej Porębie inna matka – Katarzyna Szmaciarz-Smreczyńska) wiedziała jedno, że tylko nauka może wyprowadzić jej dzieci ze „skapanego świata krainy kęp wiecznej nędzy” (jak nazywał swoją małą gorczańską ojczyznę Władysław Orkan).

Mimo że rodzinie Krzysztofaków nie powodziło się najlepiej, postanowiono dalej kształcić najstarszą i najzdolniejszą z trójki rodzeństwa – Józję. Na przeszkodzie stanęła wojna i nie wiadomo, czy po kilkuletniej przerwie starczyłoby wytrzymałości do kontynuowania nauki, gdyby nie znalazła się w Mszanie ukrywająca się przed nowosądeckim gestapo wybitna działaczka harcerska, drużna Bronka Szczepańcówna, która prowadząc tajne nauczanie, szybko zorientowała się w zdolnościach kilkunastoletniej Józefy Krzysztofakówny i w 1942 roku zaproponowała jej udział w kompletach gimnazjalnych tajnego nauczania. Ale nauka u „Skrzętnej Pszczoły”, bo taki pseudonim konspiracyjny nosiła drużna Bronka Szczepańcówna, nie ograniczała się do lekcji polskiego, historii, geografii ojczystej. Oto jak jedno z ówczesnych wydarzeń utrwaliła Bronisława Skrzętna [Szczepaniec] w swej książce pt. *Ozimina* (Niepokalanów 1949, s. 50–51):

Jest wieczór. Józia przyniosła mleko. – Słuchaj Józiu – mówi pani Alisia, zamykając drzwi na klucz – mamy ważną rzecz do zrobienia. Już tu dzisiaj na pewno nikogo nie przyniesie. Patrz! – Rozwinęła wielki zwój waty – a tu mamy – gazę. Do jutra trzeba oddać 600 gotowych, prowizorycznych opatrunków na rany. Tu wzór. To dla ciebie, ten kawałek dla Karolci, ten dla Zosi, ten dla mnie. Za noc da się zrobić.

Po wyzwoleniu w 1945 roku powstaje w Mszanie Dolnej prywatne gimnazjum, jedno z tzw. gimnazjów chłopskich, w którego III klasie znalazła się drużna Józefa Krzysztofakówna, od 1946 r. drużynowa (od 1947 w stopniu instruktora) I Drużyny Żeńskiej ZHP. W 1948 r. uzyskała maturę w limanowskim liceum, a od września tego roku rozpoczęła studia polonistyczno-historyczne w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie, pełniąc równocześnie obowiązki hufcowej hufca Kraków-Powiat. W 1951 ukończyła studia z dyplomem nauczycielskim na podstawie pracy „Obraz Łodzi w prozie polskiej”, napisanej pod kierunkiem prof. K. Wyki. W tym też roku została zatrudniona w PWSP na etacie młodszego asystenta

w nowo utworzonej Katedrze Języka Polskiego, kierowanej przez doc. dra Stanisława Jodłowskiego. Równocześnie podjęła studia magisterskie na Uniwersytecie Jagiellońskim, uczestnicząc w seminariach prof. prof. W. Taszyckiego, T. Lehra-Spławińskiego, T. Milewskiego, a pracę magisterską pt. „Obraz wsi w powieściach J.I. Kraszewskiego” i końcowy egzamin z wynikiem bardzo dobrym złożyła w obecności prof. prof. S. Pigonia i J. Kleinera. W 1952 roku została mianowana asystentką, a dwa lata później starszą asystentką i prowadziła zajęcia głównie z przedmiotów historycznojęzykowych. Dla studentów zaocznych opracowała tzw. „Instrukcję programową”, która stała się załącznikiem skryptu gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego (1975, kolejne wydania 1980, 1988), a w 1956 r. opublikowała wspólnie z prof. T. Milewskim swój pierwszy artykuł dydaktyczno-językoznawczy *Prace kontrolne z gramatyki starosłowiańskiej*.

W 1964 r. uzyskała stopień doktora na podstawie pracy „Rozwój form dopełniacza liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego”, opublikowanej w roku 1968 w serii wydawniczej Polskiej Akademii Nauk – Oddział w Krakowie, Nr 16, ss. 138. Jako adiunkt prowadziła wykłady i seminaria magisterskie w krakowskiej WSP, a także w punkcie konsultacyjnym w Kielcach; pomnożyła też swój dorobek naukowy. W 1971 r. została docentem etatowym i wicedyrektorem Instytutu Filologii Polskiej (do 1978), później kierownikiem studium podyplomowego IFP (1978–1982). Następnie dwukrotnie była prodziekanem (1982–1987) i dziekanem (1987–1990) Wydziału Humanistycznego WSP.

Habilitowała się w 1990 r. na podstawie rozprawy *Gwara w utworach Władysława Orkana*, a tytuł profesora uzyskała w 1997 r. publikując monografię *Świat językowy Władysława Orkana – Słowa i stereotypy*. W Wydawnictwie Naukowym AP ukazał się w 2001 roku obszerny *Słownik gwary gorczańskiej (zagórzańskiej)*. W 1999 r. prof. Józefa Kobylińska przeszła na emeryturę, pracuje jednak nadal w Akademii Pedagogicznej, kształcąc studentów (wypromowała ponad 100) i młodszych pracowników naukowych (troje doktorów i kilkudziesięciu absolwentów studiów podyplomowych). Opublikowała wiele artykułów, recenzji i prac popularnonaukowych. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Komisji Językoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie, Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i Rady Naukowej Związku Podhalan. W latach osiemdziesiątych została wyróżniona kilkoma poważnymi odznaczeniami państwowymi, resortowymi i regionalnymi, a na macierzystej Uczelni, gdzie przepracowała pół wieku, cieszy się sympatią studentów, szacunkiem kolegów i uznaniem, poczynając od rektora W. Danka i kolejnych władz WSP, obecnie AP.

* * *

Przedmiotem zainteresowań naukowych prof. Kobylińskiej jest dialektologia, historia języka polskiego, stylistyka, a ostatnio leksykologia i etnolingwistyka gwara. Zajmowała się też metodyką nauczania języka polskiego i dydaktyką akademicką przedmiotów językoznawczych.

Badania językoznawcze rozpoczęła od fleksji historycznej języka polskiego, przygotowując pod kierunkiem prof. S. Jodłowskiego pracę doktorską na temat roli kryterium semantycznego w repartycji form dopełniacza lp. rzeczowników rodzaju

męskiego. W tym celu zbadała blisko 1400 słowoforn dopełniacza z ponad 100 zabytków języka polskiego (głównie XV–XVI w.), stwierdzając, że końcówka *-a* dominuje w rzeczownikach żywotnych, nazwach ciał niebieskich, narzędzi, naczyń, monet, miar, miesięcy, odzieży, części ciała, liczb, gier, tańców, broni, przedmiotów indywidualnych, natomiast końcówka *-u* przeważa w nazwach abstrakcyjnych, zbiorowych, zjawisk fizycznych, potraw, roślin, dni tygodnia, pojazdów, sprzętów, pomieszczeń, a także chorób i figur szachowych. Omówiła też kryteria formalne, zwyczajowe, ich hierarchię i wahania. Dzięki rzetelności analizy praca ta weszła w polski obieg językoznawczy. Prof. Kobylińska badała też inne kwestie z zakresu morfologii historycznej i gwarowej, m.in. funkcje przyrostków *-acz*, *-ca*, zestawienia bliźniacze, archaizmy deklinacyjne, problem stopniowania w czasowniku gwarowym (typ *naj-wolę*).

Szczególnie wiele uwagi poświęciła gwarze w utworach swojego gorczańskiego krajana Władysława Orkana, analizując m.in. autentyczność jego stylizacji gwarowej. Przy tej okazji opracowała fonetykę, słowotwórstwo i fleksję, a także słownictwo gwary gorczańsko-zagórzańskiej na tle tendencji rozwojowych dialektu południowomałopolskiego. Przy tej okazji odkryła regularność fonetyczną zmiany grupy *TryT* w *TyrT* i *TruT* w *TurT*, np. *fyrma(r)k* z *frymark*, *Turbacz* z *Trubacz* (odwrotnie niż prasłowiańskiej *TorT* w *TroT*, *TraT*). Słownictwo Orkanowskie opracowała prof. Kobylińska na podstawie założeń etnolingwistyki kognitywnej, analizując je w kontekście konwencji kulturowych i aksjologii etnicznej (interpretacji rzeczywistości od strony użytkowników dialektu). Dokonała subtelnej analizy podstawowych pojęć stereotypowych (*słońce*, *diabeł*, *matka*, *pies*) i ich bogatych związków frazeologicznych. Systematyczny opis słownictwa (ponad 10 000 wyrazów) przedstawiła w słowniku swojej gwary rodzinnej okolic Mszany, zamieszkanym przez grupę etniczną Zagórzan. W obszernym wprowadzeniu omówiła jej stosunek do pozostałych gwar pasa podgórskiego i dokonała charakterystyki gramatycznej oraz leksykalnej. Przy innych okazjach zajmowała się onomastyką gwarową oraz jej świadectwami w XVII-wiecznych dokumentach.

Wszystkie prace naukowe prof. Józefy Kobylińskiej, nawet drobne przyczynki, są oparte na rzetelnej analizie materiału, który autorka zna z autopsji lub wydobyla od informatorów oraz z tekstów pisanych. Swą wieloletnią, prowadzoną z góral-skim uporem, pracą naukową i dydaktyczną przyczyniła się do ukazania skarbów językowych swojej małej ojczyzny gorczańskiej, kształcąc zaś kolejne pokolenia nauczycieli polonistów w Wyższej Szkole Pedagogicznej, a obecnie w Akademii Pedagogicznej w Krakowie, głęboko zasłużyła się dla polskiej szkoły i kultury języka ojczystego.

Leszek Bednarczuk

Po latach...

Czas, jaki minął od wydania I tomu „Studia Linguistica” dedykowanego Profesor Józefie Kobylińskiej z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej, to okres Jej dużej aktywności naukowej, popularyzatorskiej i dydaktycznej. W latach 2002–2019 Pani Profesor opublikowała monografię autorską oraz blisko 100 prac, w tym artykuły naukowe, wspomnieniowe i biogramy.

Zainteresowania badawcze Jubilatki skupione są wokół kilku wzajemnie się dopełniających sfer tematycznych: prozy Władysława Orkana, historii języka, dialektologii i onomastyki. Kontynuując prace nad prozą Władysława Orkana, Profesor Kobylińska skoncentrowała swoją uwagę na aspektach kulturowych jego twórczości. Owocem tych badań są artykuły poświęcone składnikom obrazu świata wykreowanego w tekstach gorczańskiego pisarza: stereotypowi ojca, matki, księżycy, obyczajom świątecznym czy też wykrzyknieniom quasi-religijnym. Stanowią one znakomite dopełnienie wcześniejszych prac Jubilatki na temat języka Orkana.

Przeważającą część publikacji naukowych Pani Profesor poświęciła historii języka i dialektologii. Szczególnie pieczołowitemu opracowaniu poddała cenny zabytek językowy związany z Jej rodzinnymi stronami – *Księgi gromadzkie wsi Kasina Wielka*. Doceniając wartość badawczą tych dawnych tekstów prawniczych, profesor Kobylińska opracowała na ich podstawie wybrane pola leksykalno-semantyczne z kilku zakresów: struktury społecznej i relacji międzyludzkich (nazwy mieszkańców, rzemieślników, pokrewieństwa, tytułatura), kultury materialnej (nazwy ziemi i jej części, spadków, zabudowań, rolnictwa, upraw i produktów żywnościowych, zwierząt domowych), kultury prawnej (nazwy kar, przestępstw), a także określenia temporalne. Przedmiotem opisu stały się także zagadnienia morfologiczne (feminy powstałe poprzez derywację paradygmatyczną, formacje z sufiksem -ę, fleksja rzeczowników) i onomastyczne (imiennictwo).

Publikacje poświęcone księgom sądowym ukazywały się w formie artykułów zamieszczanych w czasopiśmie i w pracach zbiorowych, a ich ukoronowaniem jest wydana w 2013 roku monografia *Studia nad językiem ksiąg gromadzkich wsi Kasina Wielka 1513–1804*, w której rozproszone wcześniej teksty zostały uspołnionie i zyskały całościowy charakter dzięki uzupełnieniu o obszerne części wprowadzające (historia wsi, charakterystyka Zagórzan jako grupy etnicznej, opis gwary zagórzańskiej i ksiąg sądowych jako zabytku) oraz podsumowanie i rzetelną naukową obudowę (bibliografia, indeks). Szczególnym dopełnieniem treściowym monografii jest rozdział dotyczący nazwisk autorstwa Teresy Kolber, doktorantki Profesor Kobylińskiej. Po wydaniu monografii Pani Profesor nie zaprzestała prac nad księgami sądowymi, widząc w nich wciąż nowe tematy badawcze, które z właściwym sobie zapałem opracowuje w kolejnych artykułach: *Nazwy materialnych powinności rodzinnych; Pole wyrazowe kłótnia w dialekcie południowomłopolskim w XVI–XVIII wieku; Odeśłania w dawnych tekstach prawnych; Sposoby nazywania najważniejszych wydarzeń życiowych; Czasowniki nazywające orzeczenia i postanowienia sądu w XVII-wiecznych tekstach prawniczych*. Jako wybitna znawczyni historii języka i gwary zagórzańskiej Profesor Kobylińska wytrwale analizuje szczegółowe

zjawiska i problemy morfologiczne bądź fonologiczne, poświęcając im osobne artykuły, m.in. *Zapomniane nomina acti na -ek (XVI–XVIII w.)*; *Wahania spółgłosek dz : z, dź : ź w gwarze południowomałopolskiej*; *Męskie nazwy osobowe na -a w Księgach gromadzkich wsi Kasina Wielka (XVI–XVIII w.)*; *Językowe zagadki nazwy Niedźwiedź*. W jednej z prac Profesor Kobylińska, wykorzystując wiedzę onomastyczną oraz znajomość historii i topografii rodzimych okolic, przedstawiła w niezwykle interesujący sposób proces przekształcania się wsi w miasto odzwierciedlony w nazwach ulic (*Jak się moja wieś „urbanizowała”*).

Zarówno prace dotyczące twórczości Orkana, jak i te powstałe na podstawie ksiąg sądowych Kasiny Wielkiej czy innych materiałów gwarowych lub własnej kompetencji językowej Jubilatki (jak *Słownik gwary górczańskiej*) dobitnie pokazują, że szczególnie Jej bliskie są tematy związane z rodzinnymi okolicami. Przedmiotem zainteresowań nie są jednak tylko kwestie językowe. Wiele prac Profesor Kobylińska poświęciła także innym wyznacznikom odrębności kulturowej Zagórzan, takich jak: pożywienie, zabudowania, strój, obyczajowość, folklor. Żywo interesuje Ją również historia najbliższych okolic, boleśnie doświadczonych w czasie obu wojen światowych, o czym pisze m.in. w artykułach *Mszańskie cmentarze, mogiły i miejsca pochówków*; *Kasina Wielka – kraina mogił i krzyżów*. Wychodząc z założenia, że nawet największe wydarzenia historyczne są wyraźnie widoczne poprzez pryzmat życia pojedynczego człowieka i jego rodziny, Pani Profesor z właściwą sobie skrupulatnością i rzetelnością, docierając nieraz do nieznanych wcześniej materiałów, opisuje losy pojedynczych osób pochodzących z Mszany Dolnej i okolic lub działających na tych terenach. Chcąc dotrzeć do społeczności, pośród której żyły opisywane osoby, Profesor Kobylińska wyniki swych prac biograficznych publikuje na łamach lokalnych czasopism („Rocznik Sądecki”, „Almanach Ziemi Limanowskiej”, „Małopolska. Regiony-Regionalizmy-Małe Ojczyzny”). Przygotowane w sposób syntetyczny i faktograficzny biogramy 33 osób zostały natomiast zamieszczone w zbiorowej pracy zatytułowanej *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, wydanej pod redakcją T. Gąsiorowskiego, J. Wojtyczy (t. 13 i 14) i A. Zagórskiego (t. 13). Przygotowanie i opracowanie tych małych form biograficznych wymagało od Autorki wielkiej dociekliwości, żmudnych ustaleń i poszukiwań materiałów w archiwach państwowych, instytucjonalnych lub rodzinnych, analizy dokumentów, a także współpracy z żyjącymi członkami rodzin opisywanych postaci. Tę czasochłonną i trudną pracę Pani Profesor traktuje jednak jako hołd oddany wszystkim krajanom, którzy brali udział w działaniach wojennych.

Jubilatka chętnie dzieli się także swoimi wspomnieniami. Te dotychczas opublikowane poświęciła instytucjom i organizacjom, które Ją ukształtowały – harcerstwu i szkole (*I Drużyna Harcerzek im. Królowej Jadwigi w Mszanie Dolnej*; *Szkoła i harcerstwo*; *Gimnazjum w Mszanie Dolnej*, *Spotkania po latach*), uczelni (*Moje studia w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej (1948–1951)*), a także osobom, które przechowuje we wdzięcznej pamięci jako nauczycieli, wychowawców bądź współpracowników: Adamowi Heinzowi, Tadeuszowi Milewskiemu, Eugeniuszowi Pawłowskiemu, Marii Schabowskiej, Bronisławie Szczepancównie.

Aktywność Profesor Kobylińskiej nie przejawia się wyłącznie w tworzeniu i publikowaniu prac. Z zaangażowaniem bierze udział w życiu środowisk, z którymi

łączą ją więzy zawodowe, organizacyjne lub rodzinne. Jest członkinią Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego i Komitetu Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, Oddziału w Krakowie. Profesor Kobylińska utrzymuje stały kontakt z pracownikami Uniwersytetu Pedagogicznego, uczestniczy w konferencjach bądź mniej formalnych spotkaniach. Przyjęła m.in. zaproszenie Studenckiego Koła Naukowego Polonistów na spotkanie z cyklu *Nasi Mistrzowie*, w czasie którego podzieliła się z młodymi ludźmi ciekawymi wspomnieniami ze swoich czasów studenckich i długich lat pracy dydaktycznej. Chętnie też służy radą i doświadczeniem swoim młodszym Współpracownikom z Katedry Języka Polskiego i Katedry Lingwistyki Kulturowej i Komunikacji Społecznej. Już po przejściu na emeryturę wypromowała cztery doktorantki, z którymi utrzymuje stały kontakt.

Pani Profesor aktywnie działa także w środowisku lokalnym, m.in. uczestnicząc w licznych spotkaniach, uroczystościach i wydarzeniach kulturalnych czy też publikując swoje prace w regionalnych czasopismach („Rocznik Sądecki”, „Almanach Ziemi Limanowskiej”, „Pod Lubogoszczą”, „Zgoda – Biuletyn Informacyjny”, „Gazeta Mszańska”). Bierze również udział w zebraniach Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Mszanie Dolnej. Współpracuje także z lokalnymi władzami – zaangażowała się m.in. w organizację konferencji pt. *Historia, tradycja, kultura*, inaugurującej obchody 650-lecia Kasiny Wielkiej, czego owocem jest praca zbiorowa finansowana przez Urząd Gminy Mszana Dolna. Wyrazem uznania dla zaangażowania Pani Profesor w rozwój kultury lokalnej jest tytuł Honorowego Członka Polskiego Towarzystwa Ludowego, który wręczono Jej w czasie obchodów 70-lecia tej organizacji.

Wszechstronna aktywność i zapał, z jakim Pani Profesor podejmuje kolejne działania, budzą ogromny podziw. Swoją postawą – tworzenia rzetelnych, pisanych z naukową akrybią prac, pasją odkrywania i zgłębiania coraz to nowych tematów dotyczących języka i historii, uczestnictwem w życiu rodzimej społeczności, swojej małej ojczyzny – daje nam wzór pracowitości, zaangażowania oraz twórczego wykorzystania swoich kompetencji, wiedzy i doświadczenia. Ciągły kontakt z młodszymi pracownikami naukowymi, otwartość na drugiego człowieka, gotowość do rozmowy i pomocy sprawiają, że Profesor Józefa Kobylińska wciąż pozostaje naszym wspólnym Współpracownikiem i Nauczycielem.

Ewa Młynarczyk